

Αὐτὴ ἡ πάρα πολὺ καλὴ μας τύχη μᾶς στενοχωρεῖ Ὁ τόπος εἶναι λιγοστός μέσα στὸν ἄπειρο οὐρανὸ ὅπου βρισκόμαστε. Γιατὶ ὅταν ἔρχεται ἡ ἀνοιξη, τὰ λουλούδια βγαίνουν σὲ ἀμέτρητα πλήθη, καὶ τὰκούραστα φτερὰ τῶν μελισσῶν ἀγγίζονται τῆς μίανῆς μὲ τῆς ἄλλης. Ὁ μικρὸς μας οὐρανός, ὅπου βρισκόμαστε μονάχα ἑμεῖς οἱ δυνὸ οἱ ἀθάνατοι, εἶναι ἔξωφρενικὰ στενός.

K. ΚΑΡΘΑΙΟΣ

THOMAS CARLYLE

Ο ΗΡΩΑΣ—ΠΟΙΗΤΗΣ

Τὸ βιβλίον τοῦ Carlyle «Ἡρώες, ἡρώων λατρεία καὶ τὸ ἡρωϊκὸ στὴν ἱστορία» εἶναι ὅτι σπουδαιότερο μᾶς ἔχει ἀφήσει ὁ μεγάλος Ἕλληνας φιλόσοφος. Ἡ ἀρχὴ ἀπ' ὅπου ξεκινᾷ εἶναι πὼς ἡ Παγκόσμιος ἱστορία εἶναι κατὰ βάθος ἡ ἱστορία τῶν Ἡρώων ποὺ φάνηκαν καὶ δουλέψανε στὴ γῆς. Ἀπὸ δὴ ξεκινώντας σὲ ἔξη κεφάλαια γιὰ τὸν Ἡρώα-Θεότητα, Ἡρώα-Προφήτην, Ἡρώα-Ἱερέα, Ἡρώα-Διανοούμενον, Ἡρώα-Βασιλιά, ξετάζει προσεχτικὰ τὸ κάθε φαινόμενον τοῦ ἡρωϊκοῦ στὸν κόσμον.

Βέβαια σήμερον ποὺ ἡ φιλοσοφία κ' ἡ αἰσθητικὴ εἶναι πὸ ἐπιστημονικὰ βασισιμένες, μὲς στὸ ἔργο τοῦ Carlyle βλέπει κανεὶς κάποια ἀξιώματα καὶ κάποιους δογματισμοὺς ποὺ δὲ στέκονται πιά. Ὅμως, μεγάλως καθὼς εἶναι, κ' ἐκεῖ ποὺ ἀντὶς γιὰ τὴν καθαρὴ κρίση μεταχειρίζεται τὴ διαίτησιν, πολὺ συχνὰ διαισθάνεται τὸ σωστό. Κ' εἶναι ἀληθινὰ μεγάλως, ἀφοῦ τὸ στοιχεῖον ποὺ παραδέχονται ὅλοι πὼς χαρακτηρίζει μιὰ μεγαλοφυΐα εἶναι τὸ ἀπλοποιητικὸ πνεῦμα. Ὁ Carlyle εἶν' ἓνας μεγάλως ἀπλοποιητὴς.

Τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου του ὅπου ξετάζει τὸν Ἡρώα-Ποιητὴν, χωρίζεται σὲ δύο μέρη. Ἐνα, τὸ γενικόν, ποὺ δίνουμε παρακάτω, καὶ δεύτερον τὸ εἰδικόν ὅπου μιλάει γιὰ τὸν Dante καὶ γιὰ τὸν Shakespeare ἐφαρμόζοντας καὶ ἀναπτύσσοντας τὰ ὅσα ἔδωσε στὸ γενικὸ μέρος.

Στὴ μετάφραση, κρατήσαμε τὰ ἀρχικὰ κεφάλαια τῶν οὐσιαστικῶν ὅπως εἶναι καὶ στὸ πρωτότυπον, καὶ ὅπως ἔκαναν ὅλοι οἱ μεταφραστὲς τοῦ Carlyle.

Ὁ Ἡρώας σὰ Θεότητα καὶ ὁ Ἡρώας σὰν Προφήτης εἶναι προϊόντα παλιᾶς ἐποχῆς καὶ δὲ θὰ μπορούσαν πιά νὰ ἐπαναληφτοῦνε. Προϋποθέτουνε κάποια χοντροκοπιὰ στὴν ἀντίληψη ποὺ ἡ καθαρὴ ἐπιστημονικὴ γνῶσις τῆς ἔδωκε τέλος. Χρειαζέται νὰ ποῦμε ἓνας κόσμος κενὸς ἢ σκεδὸν κενὸς ἀπὸ ἐπιστημονικῆς μορφῆς γιὰ νὰ μπορέσουνε οἱ ἄνθρωποι νὰ φανταστοῦνε μὲς στὸ θαυμασμό τους καὶ τὴν ἀγάπην τους πὼς ἓνας ὁμοίός τους εἶναι εἴτε θεός, εἴτε πρόσωπον ποὺ μιλάει μὲ τὴ γλῶσσαν τοῦ θεοῦ. Θεότητα καὶ Προφήτης, ἔχουνε

περάσει. Τώρα έχουμε να δοῦμε τὸν ἥρωά μας στὸ λιγότερο φιλόδοξο μὰ καὶ λιγότερο ἀμφισβητήσιμο χαρακτήρα τοῦ Ποιητῆ. Χαρακτήρας ποῦ δὲν περνάει. Ὁ Ποιητὴς εἶναι ἡρωϊκὴ μορφή ποῦ ἀνήκει σὲ τὶς ἐποχές. Ποῦ ὅταν μιὰ φορὰ γεννηθεῖ, γίνεται χτῆμα ὄλων τῶν ἐποχῶν, καὶ ποῦ ἡ πιὸ παλιὰ καθὼς κ' ἡ πιὸ νέα ἐποχὴ μπορεῖ νὰ γεννήσῃ. Καὶ θὰ γεννήσῃ, κάθε φορὰ ποῦ θὰ τὸ θελήσῃ ἡ Φύση. Ἄς σταλθεῖ μιὰ ψυχὴ ἥρωα ἀπὸ τὴ Φύση, καὶ σὲ κάθε ἐποχῇ θὰ μπορεῖ νὰ πάρῃ τὴ μορφή Ποιητῆ.

Θεότητα, Προφήτης, Ποιητής,—Τόσα διαφορετικὰ ὀνόματα ἀλήθεια, ποῦ δίνουμε σὲ διαφορετικὸ τόπο καὶ χρόνο, στοὺς Μεγάλους Ἀνθρώπους. Κατὰ τὶς ποικιλίες ποῦ βρισκουμε μέσα τους, κατὰ τὸν κύκλο ὅπου ἔχουν ἀναπτύχτει. Καὶ σύμφωνα μαυτὴ τὴν ἀρχὴ θὰ μπορούσαμε νὰ δώσουμε πολὺ περισσότερα ὀνόματα. Ὅμως θὰ παρτηρήσω ἀκόμα, σὰ γεγονὸς ποῦ ἀξίζει νὰ τὸ ἐνοήσουμε, πὼς ἡ διαφορὰ τοῦ κύκλου ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη αἰτία αὐτῆς τῆς διάκρισης. Πὼς ὁ ἥρωας μπορεῖ νὰ γίνῃ Ποιητής, Προφήτης, Βασιλιάς, Ἱερέας ἢ ὅτι ἄλλο θέλετε κατὰ τὴν περιγυριὰ ὅπου θὰ γεννηθεῖ καὶ θάναπτύχτει. Ὁμολογῶ πὼς δὲ γνῶρισα κανένα ἄνθρωπο ἀληθινὰ μεγάλου ποῦ δὲ θὰ μπορούσε νάβῃ ἀπ' ὄλα τὰ εἶδη τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Ποιητὴς ποῦ δὲ θὰ μπορούσε παρὰ νὰ καθίσει καὶ νὰ συνθέτῃ στροφές, ποτὲ δὲ θάγραφε μιὰ στροφή μεγάλης ἀξίας. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ τραγουδήσῃ τὸν ἥρωϊκὸ πολεμιστὴ ἃ δὲν εἶτανε κι αὐτὸς τουλάχιστο ἕνας ἥρωϊκὸς πολεμιστής. Φαντάζομαι πὼς μέσα του ὑπάρχει ὁ Πολιτικὸς, ὁ Στοχαστής, ὁ Νομοθέτης, ὁ Φιλόσοφος. Στὸν ἕνα ἢ στὸν ἄλλο βαθμὸ αὐτὸς θὰ μπορούσε νάβῃ καὶ εἶναι καθένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω γιατί ἕνας Mirabeau, αὐτὴ ἡ μεγάλη φλογερὴ καρδιά, μὲ τὴ φωτιὰ ποῦ εἶχε μέσα του, μὲ τὰ ξεσπάσματα τῶν θρήνων ποῦ ἔφερνε μέσα του, δὲ θὰ μπορούσε νὰ γράψῃ στίχους, ποιήματα, τραγωδίες, καὶ νὰ γγίξει ἔτσι κάθε καρδιά, ἐν ὃ δρόμος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνάπτυξῆς του τὸν ἔστρεφε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ὁ μεγάλος βασικὸς χαρακτήρας γιὰ τὸ Μεγάλου Ἀνθρώπου εἶναι αὐτὸς : νάβῃ ὁ ἄνθρωπος μεγάλος. Ὁ Ναπολέοντας εἶχε πρὶ φράσεις ποῦ κι αὐτὲς εἶναι σὰν μάχες Ἀούστερλιτς. Κ' οἱ στρατάρχες τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ εἶναι τὸ ἴδιο, ἕνα εἶδος ποιητικῶν ἀνθρώπων. Τὰ πράματα ποῦ εἶπεν ὁ Turenne εἶναι γεμάτα ἀπὸ βάθος καὶ μεγαλοφυΐα, σὰν τὰ λεγόμενα τοῦ Samuel Johnson ἢ μεγάλη καρδιά, τὸ ξάστερο μάτι ποῦ βλέπει βαθιά. Αὐτὸ εἶν' ὄλο. Κανένας ἄνθρωπος, ὅ,τι καὶ νάβῃ, δὲν μπορεῖ νὰ εὐδοκίμησῃ δίχως αὐτὰ τὰ πράματα. Ὁ Πετράρκας κι ὁ Βοκάκιος ἔχουν ἐκτελέσει ἄμπερὰ, καθὼς φαίνεται, διπλωματικὲς ἀποστολές. Εὐκόλα τὸ πιστεύουμε. Εἶχανε κάνει πράματα κάπως δυσκολώτερα ἀπ' αὐτό. Ὁ Burns, ἕνας προικισμένος τραγουδιστής, μπορούσε νὰ κάνει ἕνα Mirabeau ἀκόμα καλύτερο. Ὁ Shakespeare—δὲν ξαίρουμε τί πράμα δὲ θὰ μπορούσεν ἐκεῖνος νὰ κάνει στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ.

Ἀλήθεια ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ λεπτότητες τῆς Φύσης. Ἡ Φύση δὲν κατασκευάζει τοὺς Μεγάλους Ἀνθρώπους, ὅπως κι ὄλους τοὺς ἄλλους, ἀκριβῶς στὸ ἴδιο καλοῦπι. Ποικιλίες ὡς πρὸς τὴν κλίση ὑπάρχουν ἀναμφίβολα. Μὰ ἀπειρως περισσότερες ὡς πρὸς τὰ περιστατικά. Κι ἀκόμα, συχνότατα, μόνο τὶς τελευταῖες πρέπει νὰ κοιτάζουμε. Μ' αὐτὸ εἶναι σὰν τὸν κοινὸ ἄνθρωπο στὴν ἐκμάθησιν μιᾶς τέχνης. Παίρνεις ἕνα ἄνθρωπο ποῦ δὲν ἔχει ἀκόμα παρὰ

κενές ικανότητες ανθρώπου και μπορούσε νάναι κάθε είδους τεχνίτης και τὸν κάνετε σιδηρουργό, μαρμαρό, χτίστη. Ἀπὸ κεῖ και μπρὸς εἶναι τοῦτο και τίποτ' ἄλλο. Κι ἄν, ὅπως παραπονιέται ὁ Addison βλέπετε κάποιος ἕνα χαμάλι νὰ τρικλοποδιᾷ στὸ δρόμο κάτω ἀπὸ τὸ φορτίο του, πάνου σὲ πόδια σὺν καλάμια, κ' ἐκεῖ κοντὰ ἕνα ράφτη μὲ τὸ μπόι τοῦ Σαρψῶν νὰ δουλεύει πάνω σ' ἕνα κομμάτι πανὶ μ' ἕνα βελονάκι τοῦ Whitechapel—δὲν μπορούμε νὰ δεχτοῦμε πῶς σαυτὴ τὴν περίπτωση ἔχει ρωτηθεῖ μονάχα ἡ φυσικὴ κλίση. Ὁ Μεγάλος Ἄνθρωπος πάλι, ποῦ πρέπει νὰ πάει γιὰ μαθητευόμενος; Γενήθηκεν ὁ Ἡρώας. Θὰ γίνῃ Κατακτητὴς, Βασιλιάς, Φιλόσοφος, Ποιητὴς. Ἐνας ὑπολογισμὸς ἀνεξήγητα περιπλοκος κι ἀντιφατικὸς γίνεται ἀνάμεσα στὸν κόσμον και σαυτόν. Θὰ διαβάσει τὸν κόσμον και τοὺς νόμους του. Ὁ κόσμος μὲ τοὺς νόμους του θὰ βρίσκεται κεῖ γιὰ νὰ διαβαστεῖ. Αὐτὸ ποῦ ὁ κόσμος πάνου σὲ τοῦτο τὸ θέμα θὰ ἐπιτρέψει και θὰ ἐπιβάλλει, εἶναι ὅπως εἶπαμε, τὸ πῶ ἐνδιαφέρον γεγονός, ὡς πρὸς τὸν κόσμον.

Προφήτης και Ποιητὴς διαφέρουν πολὺ στη στενὴ μας νεώτερη ἀντίληψη γι' αὐτούς. Μὰ σὲ κάποιος πάλιες γλώσσες οἱ ἔννοιες εἶναι συνώνυμες. Vates σημαίνει Ποιητὴς και Προφήτης. Κι ἀλήθεια σὲ κάθε ἐποχὴ ὁ Προφήτης και ὁ Ποιητὴς καλὰ ἔννοιμὸς ἔχουνε μεγάλη συγγενεῖα ἔννοιαν. Βασικά. ἀλήθεια, κ' οἱ δύο τους εἶν' ἕνας ἄνθρωπος. Τοῦλάχιστον σαυτὴ τὴν ἀποψη ποῦ πολὺ μᾶς ἐνδιαφέρει! Πῶς κ' οἱ δύο ἔχουνε εἰσδύσει στὸ ἱερὸ μυστήριον τοῦ Κόσμου. Αὐτὸ ποῦ ὁ Goethe λέει «τὸ ἀνοιχτὸ μυστικόν». «Ποῦ εἶναι τὸ μεγαλύτερον μυστικόν»; ρωτᾷε κάποιος— «Τὸ ἀνοιχτὸ μυστικόν»—ἀνοιχτὸ γιὰ ὅλους και ποῦ δὲν τὸ βλέπει σκεδὸν κανένας. Αὐτὸ τὸ θεικὸ μυστήριον ποῦ βρίσκεται παντοῦ μέσα σὺν τὰ ὄντα, «ἡ Θεῖα Ἰδέα τοῦ Κόσμου ποῦ βρίσκεται στὸ βάθος τῶν Φαινομένων» ὅπως λέει ὁ Fichte. Ποῦ τὸ κάθε του φαινόμενον ἀπὸ τὸν κατὰσερον οὐρανὸ ἴσαμε τὴ γλῶσση τοῦ κάμπου, μὰ ἐιδικώτερα τὸ Φαινόμενο τοῦ Ἀνθρώπου και τοῦ ἔργου του δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐνσάρκωσις, τὸ ντύμα ποῦ τὸ κάνει ὄρατό. Αὐτὸ τὸ θεῖον μυστήριον ὑπάρχει μέσα σὺν τοὺς καιροὺς και σὺν τοὺς τόπους. Ἀληθινὰ ὑπάρχει. Στους πῶ πολλοὺς τόπους και καιροὺς εἶναι πολὺ παραγνωρισμένο. Και τὸ Σύμπαν ποῦ κάθε μέρα προσδιορίζεται στη μιά ἢ στην ἄλλη γλώσσα, περνᾷε γιὰ ἕλη γεμάτη βαρβαρότητα, ἀδράνεια, προστυχία—σάμπως, λέει ὁ Σατυρικὸς, νάναι ἕνα πράμα νεκρὸ ποῦ κάποιος ἐπιπλοποιὸς ἔχει ταιριάσει. Δὲ χωρεῖ, αὐτὴ τὴ στιγμή νὰ μιλήσουμε πολὺ γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Μὰ εἶναι κριμα γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς, ἂ δὲν τὰ ξαίρουμε αὐτὰ κι ἂ δὲν ζοῦμε πάντα μὲς στη γνώση τους. Ἀλήθεια, εἶναι πολὺ κριμα—μιά χρεωκοπία τῆς ζωῆς ὀλόκληρη, ἂ ζοῦμε ἀλλιῶται.

Μὰ τώρα λέω πῶς, ὅποιος κι ἂν μπορεῖ νὰ ἔξυμει αὐτὸ τὸ θεῖον μυστήριον, ὁ Vates, εἴτε Ποιητὴς εἴτε Προφήτης, ἔχει μπεῖ μὲς σ' αὐτό. Εἶν' ἕνας ἄνθρωπος ποῦ στάλθηκε στη γῆς γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ τὸ γνωρίσουμε μὲ τὸ χτυπητότερον τρόπο. Αὐτὴ πάντα εἶναι ἡ ἀποστολὴ του. Πρέπει νὰ μᾶς τ' ἀποκαλύψει—αὐτὸ τὸ ἱερὸ μυστήριον ποῦ μπροστά του ζεῖ πάντα περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὸ ξαίρει ἐγὼ οἱ ἄλλοι τὸ ξεχνᾷνε— θὰ μπορούσα νὰ πῶ πῶς εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ τὸ ξαίρει. Χωρὶς ἡ συγκατάθεσή του νὰ τοῦ ζητηθεῖ βρίσκεται πῶς ζεῖ ἐκεῖ μέσα, κῶς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζεῖ ἐκεῖ μέσα. Μιά φορὰ ἀκόμα ἐδῶ δὲν εἶναι καμιά γνώση ἀπὸ διδαχὴ ἢ διαβάσματα, παρὰ μιά Μύθη και

μιὰ Πίστη. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα δὲ θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶν' ἕνας εἰλικρινῆς ἄνθρωπος. Ἄν ὅποιος ἄλλος μπορούσε νὰ ζήσει μὲς στὰ Φαινόμενα τῶν πραγμάτων γι' αὐτὸν εἶναι φυσικὴ ἀνάγκη νὰ ζεῖ μὲς στὴν οὐσία των. Ἀκόμα εἶν' ἕνας ἄνθρωπος ποῦ παίρνει στὰ σοβαρὰ τὸ Σύμπαν ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι θὰ παίζανε μ' αὐτό. Εἶν' ἕνας Vates πρὶν ἀπ' ὅλα, ἀκριβῶς γιατί εἶναι εἰλικρινῆς. Σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ὁ Ποιητῆς κι ὁ Προφήτης ποῦ μοιράζονται τὸ «ἀνοιχτὸ μυστικὸ» εἶναι ἕνα.

Τώρα ὡς πρὸς τὴ διαφορά τους: Ὁ Vates Προφήτης θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε ἔχει ἀδράξει αὐτὸ τὸ ἱερὸ μυστήριον πρὸ πολὺ ἀπὸ τὸ ἠθικὸ τοῦ μέρους σὰν καλὸ καὶ κακὸ, σὰν ἐπιβεβλημένο κι ἀπαγορευμένο. Ὁ Vates Ποιητῆς ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ οἱ Γερμανοὶ τὸ λένε αισθητικὴ, σὰν Ὁραῖο κι ἄλλα ὅμοια πράγματα. Μποροῦμε νὰ πούμε πὼς ὁ ἕνας μᾶς ἀποκαλύπτει τί πρέπει νὰ κάνουμε κι ὁ ἄλλος τί πρέπει ν' ἀγαποῦμε. Μὰ στὴν πραγματικότητα οἱ δύο αὐτοὶ κύκλοι μπαίνουνε ὁ ἕνας μὲς στὸν ἄλλο καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς χωρίσουμε. Ὁ Προφήτης, ἔχει κι αὐτὸς τὸ μάτι γυρισμένο πρὸς ἐκεῖνο ποῦ πρέπει ν' ἀγαποῦμε. Ἀλλιώδως πὼς θὰ μάθαινε τί πρέπει νὰ κάνουμε; Ἡ δυνατὸτερη φωνὴ ποῦ ἀκούστηκε ποτὲ σ' αὐτὴ τὴ γῆς εἶπε: «Βλέπετε τὰ κρῖνα τοῦ κάμπου δὲν κοπιάζουνε μίτη ὑφαίνουνε. Κι ὅμως ὁ Σολωμὸν σ' ὅλη του τὴ δόξα δὲν εἶτανε ντυμένος σὰν ἐν' ἀπ' αὐτά». Μιὰ ματιὰ κι αὐτὴ στὸ βαθύτερο βᾶθος τῆς Ὁμορφιάς. Τὰ κρῖνα τῶν κάμπων καλύτερα ντυμένα ἀπὸ τοὺς ἐπιγελοὺς βασιλιάδες ξεχύνονται κεῖ, μὲς στὸ ταπεινὸ χαντάκι τοῦ κάμπου. Ἐνα μάτι ὄρατο ποῦ κοιτάζει ἔξω, πρὸς ἐσᾶς, ἀπὸ τὸ βᾶθος τῆς μεγάλης κ' ἐσωτερικῆς Θάλασσας τῆς Ὁμορφιάς. Πὼς ἡ ἄγρια Γῆς θὰ μπορούσε νὰ γεννήσει αὐτὰ τὰ πράγματα ἂν ἡ Βάση τῆς, τραχεῖα καθὼς φαίνεται κ' εἶναι, δὲν εἶτανε στὸ βᾶθος, ἐσωτερικὰ; Ὁμορφιά; Μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη μιὰ φράση τοῦ Goethe ποῦ ἔφερε πολλοὺς σὲ μεγάλη ἐκπλήξη, μπορεῖ νάχει σημασία «Τὸ Ὁραῖο» διακηρύττει, «εἶναι ψηλότερα ἀπὸ τὸ Καλὸ. Τὸ Ὁραῖο περιέχει μέσα του τὸ Καλὸ» Τὸ ἀληθινὰ Ὁραῖο ποῦ ἄλλωστε, ὅπως τόχω ξαναπεῖ κάπου, διαφέρει ἀπὸ τὸ ψεύτικο ὅπως ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὸ Vaux Hall». Αὐτὰ γιὰ τὴν ταυτότητα καὶ γιὰ τὴ διαφορά τοῦ Ποιητῆ καὶ τοῦ Προφήτη.

Στὶς ἀρχαῖες καὶ στὶς νεώτερες ἐποχὲς βρισκομε ἕνα μικρὸ ἀριθμὸ Ποιητῶν ποῦ περνοῦν γιὰ τέλειοι. Καὶ θὰ εἶτανε νὰ πούμε ἁμαρτία νὰ βρεῖς σφάλμα σ' αὐτούς. Αὐτὸ εἶν' ἀξιοσημείωτο. Αὐτὸ εἶναι καλὸ. Ὅμως, γιὰ νὰ μιλήσουμε αὐστηρά, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ αὐταπάτη. Κατὰ βᾶθος, ἀρκετὰ φανερά, δὲν ὑπάρχει κανένας τέλειος Ποιητῆς. Μιὰ φλέβα Πόησης ὑπάρχει στὶς καρδιὰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κανεὶς ἄνθρωπος ὅμως δὲν εἶναι ὀλόκληρος καμωμένος ἀπὸ ποίηση. Ὅλοι εἴμαστε ποιητὲς ὅταν διαβάζουμε καλὰ ἕνα ποίημα. Ἡ φαντασία ποῦ ἀνατριχιάζει στὸ βιάσασμα τῆς Κόλασης τοῦ Dante δὲν εἶναι σὲ μικρότερο βαθμὸ. Ἡ ἴδια ιδιότητα τοῦ Dante; Κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τὸ Shakespeare δὲν μπορεῖ νὰ ἐνσαρκώσει, παίρνοντάς τὴν ἀπὸ τὸ Saxo Grammaticus τὴν ἱστορία τοῦ Hamlet ὅπως ὁ Shakespeare τόκανε. Ὅμως ὁ καθένας μπορεῖ νὰ βγάλει καὶ νὰ διαπλάσει ἀπὸ κεῖ κάποιον εἶδος ἱστορίας. Ὁ καθένας τὴν ἐνσαρκώνει καλύτερα ἢ χειρότερα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ χάνουμε τὸν καιρὸ μας σὲ ὀρισμοὺς. Ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχει καμιά εἰδικὴ διαφορά ὅπως ἀνάμεσα στὸν κύκλο καὶ στὸ τετράγωνο, ἀναγκαστικὰ ὁ κάθε

όρισμὸς θάναι αὐθαίρετος. Ἐνας ἄνθρωπος πού τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο εἶναι μέσα του ἀρκετὰ ἀναπτυγμένο ὥστε νὰ τὸ παρατηρήσουνε κ' οἱ ἄλλοι θὰ ὀνομαστῆι Ποιητῆς ἀπ' αὐτούς. Οἱ Ποιητῆς τοῦ Κόσμου πάλι αὐτοὶ πού πρέπει νὰ τοὺς παίρνουμε γιὰ τέλειους ἔχουνε ξεχωριστῆι ἀπὸ τοὺς κριτικούς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ποιητῆς πού ὑψώνεται τόσο ψηλότερ' ἀπὸ τὸ γενικὸ ἐπίπεδο τῶν ἄλλων Ποιητῶν θὰ φανεῖ σὲ κάποιους κριτικούς Παγκόσμιος Ποιητῆς. Ἔτσι πρέπει νάνα. Κι ὅμως εἶναι, καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νάνα αὐθαίρετη διάκριση. Ὅλοι οἱ Ποιητῆς, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουνε κάποια στοιχεῖα τοῦ Παγκόσμιου. Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶν' ὀλότελα καμωμένος ἀπ' αὐτά. Οἱ πῶ πολλοὶ Ποιητῆς ξεχνιοῦνται πολλὴ γρήγορα. Μὰ καὶ τοῦ πῶ εὐγενικοῦ Ὅμηρου ἢ Shakespeares ἢ μνήμη δὲν μπορεῖ νὰ βαστάξει γιὰ πάντα. Θάρθει μιὰ μέρα πού θὰ σβήσῃ κι αὐτή.

Ὅμως, θὰ πείτε, πρέπει νὰ ὑπάρχει καὶ κάποια διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀληθινῆς Ποίησης καὶ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου τοῦ ὄχι ποιητικοῦ. Ποιὰ εἶναι ἡ διαφορὰ; Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀπάνου ἔχουνε γραφτῆι πολλὰ πράματα, εἰδικώτερα ἀπὸ τοὺς τελευταίους Γερμανοὺς Κριτικούς, καὶ κάποια ἀπ' αὐτὰ τὰ πράματα δὲν εἶναι τόσο εὐκόλονητα ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή. Λένε λόγου χάρι πῶς ὁ Ποιητῆς ἔχει κάτι τὸ ἀπειρο μέσα του. Δίνει μιὰ Unendlichkeit, κάποιο χαραχτήρα τοῦ ἀπειρου σ' ὅτι γράφει. Αὐτό, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολὺ ἀκριβολογημένο, ὅμως πάνω σ'ενα τόσο ἀόριστο θέμα, ἀξίζει νὰ τὸ κρατήσουμε. Καὶ καλὰ μελετώντας το, θὰ βροῦμε βαθμηδὸν πῶς ἔχει κάποια σημασία. Ὅσο γιὰ μένα, βρισκω πῶς εἶναι μιὰ σημαντικὴ ἐξήγηση ἢ παλιὰ κοινὴ διάκριση, πῶς ἡ Ποίηση εἶναι μετρικὴ, ἔχει μιὰ μουσικὴ μέσα της, εἶναι τραγοῦδι. Ἀλήθεια ἂν κανεὶς εἶτανε ὑποχρεωμένος νὰ δώσει κάποιον ὀρισμὸ, μποροῦσε νὰ δώσει αὐτὸν ὅπως καὶ κάθε ἄλλου. Ἄν ἡ περιγραφὴ σας εἶναι αὐθεντικὰ μουσικὴ, μουσικὴ ὄχι μονάχα στὴ λέξη μὰ καὶ στὴν καρδιά καὶ στὴν ὑπόστασή της, σ' ὅλες της τίς σκέψεις καὶ τίς ἐκφρασεῖς, σ' ὀλάκερη τὴ σύλληψή της, τότε θάνα ποιητικὴ, ἀλλιῶς ὄχι.—Μουσικὴ: Πόσα πράματα βρισκονται δὴ μέσα. Μιὰ σκέψη μουσικὴ εἶναι μιὰ σκέψη εἰπωμένη ἀπὸ ἓνα πνεῦμα πού ἔχει εἰσοῦσει βαθιὰ μὲς στὴν καρδιά τῶν πραγμάτων. Πού ἀνακάλυψε τὸ πῶ εσωτέρου μυστικὸ τους, δηλαδὴ τὴ μελωδία πού βρίσκεται, κρυμμένη μὲς σ' αὐτά. Τὴν εσωτερικὴ συνταιριαστικὴ ἀρμονία πού εἶναι ἡ ψυχὴ τους καὶ πού μ' αὐτὴν ὑπάρχουνε κ' ἔχουνε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρχουνε σ' αὐτὸ τὸν κόσμου. Ὅλα τὰ πῶ βαθιὰ πράματα μποροῦμε νὰ ποῦμε, εἶναι μελωδιὰ. Φυσικὴ τους ἐκφραση εἶναι τὸ τραγοῦδι. Ἡ σημασία τοῦ Τραγοῦδιου πάει βαθιὰ. Ποιὸς μπορεῖ μὲ λογικὲς ἐκφρασεῖς νὰ ἐκφράσει τὸ ἀποτελέσμα πού ἔχει ἡ μουσικὴ ἀπάνω μας; Ἐνα εἶδος ἀναρῆρου κι ἀκαταμέτρητου λόγου πού μᾶς φέρνει στὴν ὄχθη τοῦ ἀπειρου καὶ μᾶς ἀφήνει νὰ βυθίσουμε ἐκεῖ τὸ βλέμμα γιὰ λίγες στιγμές.

Ναί, κάθε λόγος, κι ὁ κοινότερος λόγος ἀκόμα, ἔχει μέσα του κάτι ἀπὸ τὸ τραγοῦδι. Κάθε χωριὸ σ' ὄλο τὸν κόσμου, ἔχει καὶ τὸν ἰδιαίτερό του χωριάτικο τόνο. Τὸ ρυθμὸ ἢ τὸν τόνο πού μ' αὐτὸν ὁ κόσμος τραγοῦδεῖ ὅτι ἔχει ἐνὰ πῆ. Ἡ τοπικὴ προφορὰ εἶναι ἓνα εἶδος τραγοῦδιου. Κι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸν ἰδιαίτερό του τόνο, ἂν καὶ δὲν παρατηρεῖ παρὰ τὸν τόνο τῶν ἄλλων. Προσέξετε ἀκόμα πῶς μιὰ ὀμιλία μὲ πάθος, γίνεται πραγματικὰ μονάχη—μὲ

μουσική ὁμορφότερη ἀπὸ τὴν καθαρὰ τοπικὴ προφορὰ. Καὶ τὰ λόγια ἀκόμα ἐνὸς ἀνθρώπου μὲς στὴ θέρημ τοῦ θυμοῦ του γίνονται μουσικῆ, τραγοῦδι. "Ὅλα τὰ βαθιὰ πράματα εἶναι τραγοῦδι! "Ἔτσι ἢ ἄλλιῶς, φαίνεται πὼς τὸ τραγοῦδι εἶναι ἡ κεντρικὴ βάση τῆς ὑπαρξῆς μας. "Ὅλα τὰλλα εἶναι φλούδια κ' ἐξωτερικὰ περιβλήματα. Τὸ πρῶτο στοιχεῖο μέσα μας. Μέσα μας καὶ μὲς σ' ὅλα τὰ πράματα. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν φανταστῆ τὸ μῦθο τῆς; Ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν. Εἶτανε ἡ αἴσθησις ποὺ εἶχαν τῆς ἐσώτερης ὕψης τῆς Φύσης: Πὼς ἡ ψυχὴ κάθε τῆς φωνῆς καὶ κάθε τῆς ἔκφρασις εἶτανε μιὰ τέλεια μουσικῆ. Τὴν ποίησις λοιπὸν θὰ τὴν ὀνομάσουμε *μουσικὴ σκέψη*. Ποιητῆς εἶν' ὅποιος σκέπτεται ἔτσι. Κατὰ βάθος κι αὐτὸ ἀνάγεται στὴ δύναμις τῆς διάνοιας. Ἡ εὐκρίνεια καὶ τὸ βάθος τῆς ἐνόησις ἐνὸς ἀνθρώπου τὸν κάνει ποιητῆ. Κοιτάξτε πολὺ βαθιὰ καὶ ἰδίετε μουσικὰ. Ἡ καρδιὰ τῆς Φύσης ὄντας παντοῦ μουσικῆ, δὲ μένει παρὰ νὰ μπορέσετε νὰ τὴ φτάσετε.

Ἄνθρωπος ποιητῆς μὲ τὴ μελωδικὴ του Ἀποκάλυψη τῆς Φύσης φαίνεται πὼς κατέχει μιὰ ταπεινὴ θέσις ἀναμεισθὸς μας, ἀν τόνε συγκρίνομε μὲ τὸ Vates Προφήτη. Ἡ λειτουργία του, ἡ ἐχτίμησις ποῦχομε γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴ λειτουργία του, φαίνονται πολὺ ἀδύνατες. Ὁ Ἡρώας παρμένος γιὰ Θεός. Ὁ Ἡρώας παρμένος γιὰ Προφήτης. Ὑστερα ὁ Ἡρώας παρμένος μοναχὰ γιὰ Ποιητῆς. Δὲ φαίνεται πὼς ἡ ἐχτίμησή μας γιὰ τοὺς Μεγάλους Ἀνθρώπους, ἀπὸ ἐποχὴ σ' ἐποχὴ, ὅλο κ' ἐλαττώνεται; Στὴν ἀρχὴ τὸν παίρνομε γιὰ Θεό, ἔπειτα γιὰ ὄν ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ τώρα, στὴ φάσις ποὺ ἀκολουθεῖ, ὁ θαυμαστός του λόγος καταφέρει νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε μοναχὰ γιὰ Ποιητῆ, κατασκευαστῆ στίχων, ἄνθρωπο μεγαλοφυΐας, ἢ ἄλλα ἀνάλογα. Φαινομενικὰ ἔτσι εἶναι. Ἐγὼ ὅμως, τὴν πίστιν πὼς οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Ἄν προσέξομε καλὰ θὰ ἰδοῦμε ἴσως πὼς ὑπάρχει ἀκόμη μὲς τὸν ἄνθρωπο ὁ ἴδιος ὀλότελα ξεχωριστὸς θαυμασμός ποὺ ὑπαρχε καὶ ὅποιαν ἄλλη ἐποχὴ γιὰ τὸ Ἡρωϊκὸ, μ' ὅποιον ὄνομα κι ἂν τὸ φανερώνομε.

Θάλεγα πὼς ἂν δὲν περνοῦμε ἓνα Μεγάλον Ἀνθρώπον κυριολεκτικὰ γιὰ θεῖο, εἶναι γιὰτὶ οἱ ἀντίληψές μας γιὰ τὸ Θεό, τὴν ὑπέροχην κι ἀφθαστὴ Πηγὴ τῆς Λάμψης, τῆς Σοφίας καὶ τοῦ Ἡρωϊσμοῦ, ὅλο καὶ ἀνεβαίνουνε ψηλότερα. Ὁχι ὅμως πὼς ὁ σεβασμός μας γιὰ τὰ χαρίσματα τῶν Μεγάλων Ἀνθρώπων λιγοστεύει. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ στοχαστοῦμε καλὰ. Ὁ σκεπτικιστικὸς ἐρασιτεχνισμός, ἡ μάστιγα τῆς ἐποχῆς μας, μιὰ μάστιγα ποὺ δὲ θὰ βαστάξει αἰώνια, ἐχτελεῖ ἀλήθεια σαυτὴ τὴν ψηλότερη σφαῖρα τῶν ἀνθρωπίνων, καθὼς καὶ σὲ κάθε ἄλλη σφαῖρα, μιὰ θλιβερὴ ἐργασία. Κι ὁ σεβασμός μας γιὰ τοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, σκατήρις, τυφλός, παρὰλυτικὸς καθὼς εἶναι, δείχνεται σὲ ἄθλια κατάστασις, δυσκολογνώριστος. Οἱ ἄνθρωποι λατρεύομε τὸ ἐξωτερικὸ τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. Οἱ πιὸ πολλοὶ δὲν πιστεύομε πὼς ἀλήθεια ὑπάρχοντε μεγάλοι ἄνθρωποι, γιὰ νὰ τοὺς λατρεύομε. Ἡ πιὸ θλιβερὴ, ἢ πιὸ μοιραία πίστις. Πιστεύοντας αὐτὸ, ἀπελπίζεις ὀλότελα τ' ἀνθρώπινα. Τοῦλάχιστον προσέξτε, ἄς ποῦμε, τὸ Ναπολέοντα. Ἐνας Κορσικανὸς ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Νὰ τὸ ἐξωτερικὸ του. Κι ὅμως, τοῦ ὑποταχτήκανε καὶ τόνε λατρεύσανε, κατὰ τὸν τρόπο του πάντα, τόσο ὅσο δὲν μπορέσανε ὅλοι μαζί ὅσοι φοροῦνε Διὰδῆμα καὶ Τιὰρα στὸν κόσμον νὰ λατρευτοῦνε; Μεγάλες Δούκισες καὶ χωριατόπαιδα νὰ μαζεύονται γύρω στὸ Σκωτσέζο χωρικό, τὸν Burns. Μέσα

τους ὅλοι ἔχουν ἓνα παράξενο συναίσθημα, πὼς ποτέσ δὲν ἀκούσανε ἓνα ἄνθρωπο σάν κι αὐτόν. Σύντομα, πὼς αὐτός εἶν ὁ Ἄνθρωπος. Στὸ μυστικὸ τῆς καρδιάς αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων κάτω ἀποκαλύπτεται σκοτεινὰ κι ὄχι γιὰ τὴν ὥρα τόσο καθορισμένα, πὼς αὐτός ὁ χωριώτης μὲ τὰ μαῦρα του φρύδια καὶ τὴν πύρινὴ του ματιὰ, τὴ γεμάτῃ λάμπες, καὶ τὰ παράξενά του λόγια, ποῦ σοῦ φέρνουνε τὸ γέλιο καὶ τὸ κλάμα ἔχει μιὰ ἀξία πολὺ ἀνώτερη ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ἀσύγκριτη μ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἔτσι δὲν τὸ νιώθουμε ; Μὰ τώρα, ἂν ὁ Ἑρασιτεχνισμός, ὁ Σκεπτικισμός, ἡ Χυδαιότητα κι ὅλη ἡ ἀξιολόγησι αὐτῆ γενιὰ ξεριζωνότανε ἀπὸ μέσα μας, ὅπως, μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ γίνεῖ μιὰ μέρα, ἂν ἡ πίστη στὸ ἐξωτερικὸ τῶν πραγμάτων σαρωνότανε ὁλόκληρα, ἀντικαταστημένη ἀπὸ τὴν ἕξαστερη πίστη μέσα στὰ πράγματα σὲ τρόπο ποῦ ὁ ἄνθρωπος νὰ δρᾷ κάτω ἀπὸ τὴν ὄψη αὐτῆς μοναχὰ καὶ νὰ λογαριάζει πὼς ἡ ἄλλη δὲν ὑπάρχει, τί καινούριο καὶ πῶς ζωηρὸ αἶσθημα γιὰ τὸν Burns θὰ νιώθαμε !

Πῶς πολὺ ἀκόμα, σαυτές τις ἐποχὲς καὶ τέτοιες ποῦ εἶναι, δὲν ἔχουμε δυὸ ἀγνοῦς Ποιητὲς ἂν ὄχι θεοποιημένους, ἀγιοποιημένους ὅμως.

Ὁ Shakespeare κι ὁ Dante εἶναι οἱ Ἅγιοι τῆς Ποίησης. Ἀλήθεια ἂν τὸ σκεφτοῦμε ἔχουν μπεῖ στὸν κανόνα σὲ τρόπο ποῦ νάνα ἀσέβεια νὰ τοὺς γγίξεις. Το ἀνοδήγητο ἔνστιχτο τοῦ κόσμου ποῦ δούλευε ἐναντία σὺλα αὐτὰ τὰ διάστροφα μπόδια ἔφτιασε σὲνα τέτοιο ἀποτέλεσμα. Ὁ Dante κι ὁ Shakespeare εἶναι μιὰ Δυάδα ξεχωριστή. Κατοικοῦνε ξεχωριστὰ σ' ἓνα εἶδος βασιλικῆς μόνωσης. Κανείς δὲν εἶναι ἴσος των, κανείς δὲν εἶναι δευτέρως των. Στὸ γενικὸ αἶσθημα τοῦ κόσμου μιὰ δόξα σάν ἀπὸ πλεῖρα τελειότητα, περιβάλλει αὐτὴ τὴ Δυάδα. Ἔχουνε μπεῖ στὸν κανόνα, μῶλο ποῦ μήτε Πάπας μήτε Καρδινάλιος δὲ συντελέσανε σαυτό. Ἔτσι, κ' ὕστερ' ἀπὸ κάθε διαστραμμένη ἐπίδραση μέσα στοὺς πῶς ἀντιηρωϊκοὺς καιροὺς, μένει πάντα τόσο μεγάλη ἡ ἀκατάλυτῆ μας λατρεία γιὰ τὸν ἡρωϊσμό.

ΗΛΙΑΣ Φ. ΗΛΙΟΥ

PAUL HARTWIG

ΑΤΥΧΟΣ ΓΑΜΟΣ

Μὲς στὸ παλάτι, τῶν χορῶν τοῦ γάμου οἱ τόνοι ἀχοῦνε,
ἔξω στὴ χώρα ἤχοι βιολιῶν καὶ αὐλῶν ἤχοι πετοῦνε.
Ἄπ' τὰ παράθυρα ψηλὰ σκίβουν μὲ τὶς λογιόντες
οἱ Καμπανίδες οἱ ὄμορφες φανταχτερὲς κοκεττες.

Κάτου στὸ πάρκο ὁ χωρισμός μικρότατος σημαίνει.
Εἶναι οἱ δυὸ φίλοι Σου ποῦ ἀργά, κρυφὰ Σὲ παρατοῦνε
μὲ τὴν καρδιὰ στὰ στήθια τους ἀπ' τὸν καημὸ καμένη,
ὅσο τὰ μάτια Σου κ' οἱ δυὸ μὲ πόθο ἀγνοῦ κοιτοῦνε.

ὦ, μὴν κοιτᾷς, μὴν τοὺς κοιτᾷς μ' αὐτὰ τὰ πρῶα Σου μάτια
καὶ μὴν κρατᾷς στὰ χέρια Σου τὰ ματογυάλια πιά !
Ἄπὸ τὰ δάκρυα τὰ καφτὰ θὰ σοῦ βραχοῦν τὰ μάτια
καὶ τὰ γυαλιὰ θὰ γίνουνε θολά . . .

(Späte Lieder)

ΑΠ. Ν. ΜΑΓΓΑΝΑΡΗΣ